

“AMERICANOS” O “INDIANOS” A VILASSAR DE MAR?

Posicionament del Centre d’Estudis Vilassarencs

La junta del CEV

L’any 2010 l’equip del govern municipal 2010-2015) de l’Ajuntament de Vilassar de Mar introduïa via la contractació per a la Festa Major “La Fira dels Indians” (esdeveniment comercial de marca registrada) que es celebra en diverses poblacions de la costa catalana. Paral·lelament feia l’encàrrec i promovia l’edició la publicació “El Vilassar dels Indians”, un concepte el “d’indians” amb el qual el CEV ha estat molt crític, atès que el considerem aliè als vilassarencs. Ja ho vam manifestar en el seu moment mitjançant en diferents actes acadèmics específics o relacionats (entrevistes, taules, rodones, presentacions de llibres, etc.). Amb el canvi de govern municipal aquest any 2016 l’actual alcalde Damià del Clot, va demanar al CEV la seva opinió fonamentada sobre el tema. El CEV per complimentar aquest encàrrec va realitzar el passat mes de juny una anàlisi en profunditat sobre la qüestió. El treball es va concretar en un Informe d’unes 50 pàgines, titulat el “Posicionament del CEV”, que analitza el tema des de dues perspectives, a/ terminològica, i b/ historiogràfica, que va ser lliurat a l’Ajuntament. L’informe complet es pot llegir al web del CEV. En aquesta secció de la revista reproduïm la primera part del document que fa referència al posicionament del nostre Centre.

Resum document: “AMERICANOS” O “INDIANOS” A VILASSAR DE MAR? Posicionament del CEV (Primera part)

Perspectiva terminològica: Com ja hem afirmat en altres ocasions, i com a resultat de la recerca d’aquest document des del CEV afirmem sense cap dubte:

1/ Que la denominació que s’utilitzava a la vila de Sant Joan de Vilassar per referir-se al fenomen dels vilassarencs nats a la vila que retornaven amb fortuna, després d’un perllongat període de residència a Ultramar, era la del terme/s “d’americà o d’americans” en la seva versió popular de *l’americano*, i *els americanos*. Que aquesta accepció és la que ha perdurat en la memòria i en l’imaginari del nostre poble.

2/ Que per conseguint el CEV afirma que el terme “Indià / indians”, manllevat del castellà, és aliè a la nostra vila, i que per tant era desconegut pels vilassarencs que visqueren aquest període històric del segle XIX i primers del XX.

3/ Que el terme “Indià / indiano” s’introdueix puntualment a Vilassar de Mar a partir de mitjans del segle XX, però, ho serà de manera significativa en la primera dècada del segle XXI per decisions que pren l’equip de govern municipal 1911-1915 (contracte Fira d’Indians, encàrrec d’un estudi-publicació específic, vídeo, etc.) obviant de forma deliberada o per ignorància, la memòria configurada del passat històric de la vila. Aquest posicionament del CEV, en el camp terminològic estaria en línia amb la tercera de les accepcions de la definició del *Gran Diccionari de la Llengua Catalana DGLC (any 2002)* que defineix els termes: *americà / americans* com: *Als Països Catalans i en d’altres països europeus, emigrat tornat d’Amèrica, especialment després d’haver-hi fet fortuna*”. (cal precisar que al DGLC no existeix cap entrada amb el terme indià / indians).

Perspectiva conceptual-historiogràfica Com ja hem insistit en repetides ocasions, i també com a resultat de la recerca que recull aquest document en el vessant conceptual historiogràfic des del CEV afirmem:

1/ Que cal tenir present que el fenomen dels *indianos o americanos* s’ha de circumscriure a la darrerïa del segle XVIII (des del decret de lliure comerç de Carles III -1776) fins als anys 60 del segle següent. La presència de vilassarencs a Amèrica es comença a generalitzar a partir dels anys 40 del segle XIX, molt amb posterioritat de l’inici d’aquest fenomen a altres indrets com Arenys de Mar o Sitges i altres zones de l’Estat espanyol.

2/ Que a casa nostra el fenomen de la indianeria des del punt de vista tèxtil, de les manufactures de teixits de cotó decorats per mitjà de la tècnica de l’estampació fou nul així que tampoc l’ús des d’aquesta accepció seria correcte.

3/ Que un altre element que caracteritza la indianeria des d’un punt de vista historiogràfic és el fet que els que foren considerats indians havien d’haver marxat a Amèrica partint d’una situació de semi pobresa per retornar al cap d’uns anys al seu punt d’origen per fer ostentació dels molts beneficis que els va reportar l’estada al nou món. Sovint el lucre provenia del tràfic amb esclaus o de l’explotació de persones de raça negra en plantacions com els famosos “ingenios” dedicats a la plantació de canya de sucre. Novament aquest esquema

historiogràfic general grinyola quan l'extrapolem al cas de Vilassar de Mar. No s'han documentat negocis basats en el tràfic d'esclaus i tampoc s'han pogut documentar que cap gran fortuna local, d'aquestes característiques, tingui origen al nou món. 3/ Que a Vilassar de Mar el que sí que es documenta i amb molta freqüència és un esquema econòmic basat en l'economia triangular d'unes societats familiars que concebien l'armament de les naus, dividides en parts de barca ("motes"), una mena d'accions que servien per finançar les singladures i assumir de forma repartida els riscos i els beneficis. Ara bé, la presència de nissagues de pilots i capitans no té res a veure amb *els indians* ni *americanos*, els capitans van fer negoci i sovint notables beneficis amb el negoci triangular sovint basat en la ruta dita del tassall ("tasajo"), ara bé l'origen de la fortuna no és va fer "a Amèrica" sinó "amb Amèrica".

4/ Que altrament, l'indià no és un moviment artístic ni un estil com ho podria ser el gòtic, el barroc o el neoclàssic. Així doncs no es pot parlar d'un "patrimoni indià" sinó que s'hauria de parlar d'un patrimoni modernista o noucentista que a Vilassar de Mar són els estils predominants per l'horitzó cronològic que abasta el ventall de la segona meitat del segle XIX i la primera del segle XX. Des d'un punt de vista utilitari així com no podem parlar d'un patrimoni bèl·lic o un patrimoni fabril o industrial, tampoc es pot aplicar perquè es tracta d'edificis d'ús domèstic o residencial.

5/ Que altrament per les evidències documentals, testimonials a bastament exposades en aquest informe, no té sustentació historiogràfica a Vilassar de Mar fer afirmacions com: "Els indians a Vilassar de Mar"; "Indians vilassarencs i personatges"; "El llegat dels indians vilassarencs"; "El patrimoni indià de Vilassar de Mar", etc.

6/ Que el nostre posicionament en aquest afer està en la línia amb l'expressat per l'historiador de referència vilassarenc Lluís Guardiola Prim en la seva obra Monografia de Vilassar de Mar que podríem resumir en la primera frase de les cinc pàgines que dedica a l'anàlisi del fenomen: *"...L'estada dels vilassarencs i altra gent del Maresme a Amèrica produí un tipus molt curiós dintre els nostres estaments socials "l'Americano", aquesta denominació només s'aplicà a aquells que retornaren d'Ultramar amb diners i que posseïen interessos en aquells països..."* (veure annex documental).

7/ Que, per concloure, des del CEV desaconsellem l'ús historiogràfic del concepte "Indià" i les seves derivacions per referir-nos al fenomen objecte d'estudi a Vilassar de Mar.

Metodologia emprada: Aquest posicionament es basa en la recerca a fons que el CEV ha fet durant el últims anys, basada en el mètode científic, i que en aquest cas ha consistit en formular-nos dues preguntes lògiques i a fer una recerca que fonamentés les respostes. Les preguntes han estat: ¿Quina era la denominació que utilitzaven els habitants de Sant Joan de Vilassar del segle XIX i XX per referir-se al fenomen?. ¿Des de la teoria conceptual historiogràfica pot parlar-se d'indians / indianos a Vilassar de Mar (famílies indíanes, llegat econòmic, social, patrimonial indià, etc.)?

2.1. Recerca del CEV des de la perspectiva terminològica

La recerca s'ha fet en tres nivells: a/ Rastreig de la bibliografia històrica relacionada amb la nostra vila, b/ Obtenció de testimonis verbals (història oral) de les persones que viuen o visqueren el període temporal objecte d'estudi, i c/ Posicionament dels historiadors i estudiosos de la vila que han treballat sobre el tema. Passem a descriure els resultats de la investigació:

2.1.1. Perspectiva etimològica

Rastreig de la bibliografia històrica relacionada amb la nostra vila referida al període de vigència del fenomen. Els investigadors del CEV han fet rastreig dels termes *americano* i *indiano* i del tractament dels mateixos, mitjançant la lectura de les obres d'història referides a Vilassar de Mar que es citen a continuació amb especial atenció a les dates de redacció, i de edició de la publicació per part dels historiadors. En aquest sentit s'ha distingit en dos períodes: 1/ Obres,, articles, revistes, i materials documentals redactats durant el segle XIX i XX, i 2/ Obres i revistes escrites al segle XXI.

1/ Obres, articles, diaris i correspondència, etc. relacionada amb Vilassar de Mar escrita durant els segles XIX i XX :

a/ Llibres i articles -*Monografia: Sant Joan de Vilassar (història i geografia de la comarca vilassanesa i del Maresme)* 1955 de Lluís Guardiola Prim (1907-1977);-*Anecdotari Vilassarenc* 1959 de Lluís Guardiola Prim (1907-1977); *Vilassar de Mar documental i històric* 1978 de Vicenç Casanovas i Vila. (1927-1988);. *Carrers i gent de Vilassar* 1997 de Damià de Bas; *Galeria de penja ases. Motius dels vilassarencs de mar* 2001 de Damià de Bas; *Els Orígens de la primera industrialització del rerepaís. Un cas emblemàtic*

Vilassar i el capital comercial barceloní (1828-1875) de Benet Oliva; -*Diccionari de Catalans a Amèrica* 1992 de VVAA Generalitat de Catalunya; *Vilassar de Mar. Maresme: guia del patrimoni històric-artístic* 1996. d'Albert Esteve; *Joan Monjo Pons, un exemple de tenacitat* 1997 d'Agustí M. Vila i Galí.

b/ Articles de revistes i de premsa històriques amb temàtica vilassarenca: Publicació "*La Costa del Llevant*", diversos números 1898-1922; Col·lecció de la revista de patrimoni i història vilassarenca "*Singladures*". Primera època 23 números de 1985 a 1999; Col·lecció de la revista cultural vilassarenca *Zerovuittresquaranta*. Mensual. anys 1990-2000. 109 números.

c/ Diaris i correspondència manuscrita de famílies vilassarenques, i de famílies vilassarenques amb parents establerts a terres americanes (segle XIX i XX).

El Mamotreto, dietari manuscrit de la família Sust (Jaume Sust Alsina 1843-1927); Fons documental de la família vilassarenca i uruguaiana Pujol-Borotau Segles XIX i XX. Cedit al CEV; *Fons: Las cartas de Joan Pujol Ferrés*, vilassarenc establert a l'Uruguai. Més 450 cartes període 1881-1904 (450 cartes digitalitzades). Cedit al CEV; *Fons documental de la família de l'"americano" Jaume Berdaguer Ferrés* (dels anys 1888-1914); *Diario de Vida* de Joan Carrau Ferrés. Montevideo 1851; *Artículo de fondo* (apunts biogràfics) Joan Carrau Ferrés; *Diario de Vida* (apunts biogràfics) Pere Carrau Ferrés. Montevideo.

2/ Obres i articles de revistes escrites al segle XXI: *De la vela al vapor. La marina catalana a través d'una família de Vilassar de Mar: els Sust* (2004) de Joan Giménez Blasco; -*Vilassar de Mar, portes endins*, 2007 de Damià de Bas, Imma Romeu, i Manel Briones; -*Vilassar de Mar. Recull Gràfic 1852-1965* d'Alexis Serrano (D.), Damià de Bas, Joan Giménez Blasco. i altres 2007; - *El cementiri de Vilassar de Mar aproximació històrica i valors artístics* (dins de d'Alexis Serrano de "*El Patrimoni funerari al Maresme III Trobada d'Entitats de Recerca Local i Comarcal del Maresme*") 2009; -*Vilassar de Mar 1784, un abans i un després* (conferència) d'Alexis Serrano Méndez; -*Vilassar de Mar a les primeres dècades del segle XIX* (al llibre *Noves lectures de la guerra napoleònica Jornada estudi del segon centenari 1808-2008*) d'Alexis Serrano Méndez; *Un passeig per Vilassar de Mar. La seva història a través del patrimoni històric i artístic* del CEV; *El Vilassar de Mar dels Indians* de Taté Cabré i Mireia Olivé 2010; *Rutes Indianes a Catalunya* (capítol dedicat a Vilassar de Mar) de Taté Cabré i Mireia Olivé 2011; -*Rutes Indianes a Catalunya* (vídeo i triptic dedicat a Vilassar de Mar) de

Taté Cabré i Mireia Olivé 2011; *"In Vino Veritas "La familia Carrau y el Vino"* de Christopher Faldin. Montevideo 2014; *De Vilassar de Mar al Río de la Plata Història de la emigración de Catalunya al Uruguay en el siglo XIX. Trayectoria de la familia Ferrés i Carrau* de Gustavo Ferrés Pacheco Montevideo 2014; *1001 Curiositats del Maresme* 2014 d'Alexis Serrano Méndez; *Els V/Berdaguer de Vilassar de Mar (1633-2014). Aproximació a la història i a la genealogia del llinatge V/Berdaguer de Vilassar de Mar, Barcelona, Rosario, Santiago del Estero; Monteros, Montevideo i Guayaquil* de Jordi Casanovas Berdaguer 2014; Col·lecció de la revista vilassarenca *Zerovuittresquaranta*. Mensual. anys 2000-2008. 110 números; Col·lecció de la revista de patrimoni i història vilassarenca *"Singladures"*. Segona època 9 números de 2008 a 2015.

Resultat del rastreig dels dos períodes de temps estudiats

Període segles XIX i XX : Com no podia ser altre manera no tots els llibres examinats d'aquest període tracten, per raons obvies, del fenomen que investiguem. El que si es pot afirmar és, que en les obres en què s'hi tracta, el terme que els historiadors utilitzen és sempre el de *l'americano* i *els americanos*. En canvi del terme *indiano* i *indianos* no es menciona en les publicacions examinades. Ni a les obres dels historiadors, ni als articles de la revista *Singladures* de la primera època 1985-1999, ni a la publicació maresmenca de l'època de la Renaixença, *La Costa del Llevant*, ni als materials dels *Fons documentals segles XIX i XX* de les famílies vilassarenques Pujol Borotau, Pujol Ferrés, Berdaguer Ferrés i Casanovas Pou (segles XIX i XX), ni als diaris personals de *l'americano* i després alcalde, Joan Carrau Ferrés, i del seu cosí Pere Ferrés Carrau, ni al *Mamotreto*, el magnífic dietari sobre la vida quotidiana de la vila escrit pel capità i alcalde Jaume Sust Alsina (1847-1923), etc. És a dir, que totes les dades indiquen que el terme que usaven els vilassarencs, *americano / americanos* és l'usat de forma exclusiva i en conseqüència és el que es reflecteix en totes les obres i materials analitzats. En aquest ús terminològic dels termes *l'americano / els americanos* i l'estudi del fenomen és especialment remarcable l'espai que li dedica l'historiador de referència vilassarenc Lluís Guardiola Prim en la seva monografia Sant Joan de Vilassar de 1955. Cal remarcar que l'historiador fou, per edat contemporani i per tant conegué molts dels vilassarencs que retornaren. En aquest sentit dedica unes pàgines, (438 a la 443) de la seva obra magna a fer una anàlisi molt extens del fenomen i del que representà a la vila. En les 5 pàgines que l'hi dedica, arribar a escriure fins a 25 vegades el terme *l'americano i els americanos*. (vegeu annex). En la seva segona obra *"Anecdolari Vilassarenc"*, torna a fer referència als termes esmentats en diverses anècdotes

que descriu. El segon historiador vilassarenc que tracta del fenomen de forma destacada tot i que en referències curtes i espigolades, és Damià de Bas. En els seus llibres *Carrers i Gent de Vilassar de Mar*, i *Galeria de penja ases*, i el publicat al segle XXI, *Vilassar de Mar, portes endins*, així com en els seus articles publicats a la revista *Singladures* de la primera època, el tractament que usa és, sempre els de “l'americano” i “els americanos”. Finalment cal fer esment al respectat historiador vilassarenc de dalt, Josep Samon Forgas que en un article a la revista cultural vilassarenca de mar *Zerovuittresquaranta*. Nº 20 “*Els penjaases escèptics davant del '92?*”. Així com en altres articles referits de la seva vila (*El Patrimoni de Vilassar de Dalt “l'arquitectura dels americanos...”*), usa sempre el terme de *l'americano / els americanos*.

Període segle XXI L'examen de les obres i articles escrits i publicats en aquest primera quinzena del segle XXI podríem dir que segueix el mateix patró majoritàriament. En la majoria de llibres i articles de revistes que tenen com objecte central Vilassar de Mar escrites per historiadors vilassarencs i d'altres països (anglesos i uruguaians) quan és tracta el fenomen, el terme és sempre el de *l'americano o americanos*. Així passa en els casos dels autors com el ja citat Damià de Bas, i els Christophen Faldin, Gustavo Ferrés, Jordi Casanovas Berdaguer, etc. Hi ha, però, excepcions que indiquen que l'ús del terme indià-indianos, manllevat del castellà, ja ha començat a fer forat entre alguns dels historiadors i estudiosos vilassarencs, possiblement per inèrcia o mimetisme. Així el terme surt fugaçment (“un edifici indià”) citat per un dels historiadors del llibre col·lectiu *Vilassar de Mar. Recull Gràfic 1856-1965*. També en l'obra *De la vela catalana al vapor*, l'historiador qualifica un personatge Joan Carrau Ferrés, vilassarenc retornat de l'Uruguai amb fortuna, com *indià*. Apareix, igualment el terme en alguns articles de la publicació *Zerovuittresquaranta* d'abans i després del canvi de segle. Però, la principal publicació que introdueix de forma oberta el concepte indià/ indiano a Vilassar de Mar, és la de les periodistes Taté Cabré i Mireia Olivé *El Vilassar de Mar dels Indians* (Veure nota¹). publicada l'any 2012

1 Nota: El llibre *El Vilassar de Mar dels Indians* de les periodistes Taté Cabré i Mireia Oliver, mereix un comentari a part, atès que és un dels productes culturals d'introducció per primera vegada de forma oberta i pública a la nostra vila el terme i concepte aliè, dels indians. Recordem el context: un govern local, amb majoria absoluta caracteritzat per la manca de participació i de comunicació de les decisions polítiques i administratives amb una política erràtica en temes culturals (tancament dels museus, creació d'organismes del CAC, afer de la revista *Singladures* etc.). En aquest context és decideix fer una operació amb tres productes culturals: el llibre citat, el vídeo que l'acompanya i la implementació a la Vila de la Fira dels Indians, tot per posar de relleu que Vilassar de Mar era una població amb passat indià i amb un patrimoni indià que calia posar-ho en valor (la Fira com producte estrella, amb elements lúdics, comercials, gastronòmics i turístics). D'acord amb el tarannà del govern no s'assessoraren amb ningú sobre l'afer... Però, el que volem comentar és el tema del llibre “*El Vilassar de Mar...*”. L'origen del llibre, el 2010 va ser un encàrrec municipal a partir de l'atorgament de la V Beca d'Investigació E. Lluch. La lectura de la introducció del llibre és reveladora de l'operació i de l'encàrrec i de l'orientació que s'havia de donar a la publicació. Diu el següent: “l'objectiu era estudiar el llegat dels indians de Vilassar de Mar en tots els seus àmbits, establir les

(que complementen amb un capítol sobre VM al llibre, i al vídeo i el tríptic *Rutes indians a Catalunya*). Cal recordar que la publicació és el resultat de V Beca d'Investigació Ernest Lluch 2010. En la citada publicació en tots els ítems de l'obra estan farcits del referit concepte (El fenomen dels indians a Catalunya; Els indians a Vilassar de Mar; indians vilassarencs i personatges; El llegat dels indians vilassarencs, etc.). Tot i que de forma velada en el llibre (pàg. 9) parlen que en determinats llocs de Catalunya històricament el fenomen rebia diferents denominacions *indianos*, *americanos* o *càncamos*, la denominació que utilitzen les periodistes citades de forma quasi hegemònica és la *d'indià / indiano*.

2.1.2. Obtenció de testimonis verbals (història oral) de les persones que viuen o visqueren el període temporal objecte d'estudi

Com a ningú se li escapa una de les dificultats d'esbrinar de forma fefaent quina era la denominació històrica que usaven els vilassarencs del segle XIX i principis de XX per referir-se al fenomen, és la desaparició dels testimonis que visqueren en el temps objecte d'estudi. Per llei de vida tots els protagonistes ja han mort i no podem comptar amb el seu testimoni verbal. El CEV, però, va intentar suplir aquesta mancança usant la metodologia de la història oral (històries de vida i entrevistes a persones descendents dels vilassarencs amb el perfil objecte d'estudi). Així en els últims anys s'ha comptat amb els testimonis de les persones següents: *Maria Josefina Berdaguer Casanovas* nascuda a Santiago del Estero (Argentina) el 1910 i morta a Barcelona a principis del 2015. I la seva germana *Sara Berdaguer Casanovas*, nascuda a Vilassar de Mar l'any 1918 amb 97 anys. Filles dels *americanos* Jaume Berdaguer Ferrés (1872-1936) de "can Canyero" i *d'Eulàlia Casanovas Pou* (1880-1923) de "cal Tit". *Maria Casanovas Almera* vilassarenca, nascuda a Santiago del Estero (Argentina) l'any 1917, i morta a Barcelona l'any 2015 al cap de 97 anys. Filla de *Josep Casanovas Pou* (1878-1938) i de *Carme Almera Argimon* (1896-1984) de "cal Tit". *Rosa Sust Mir*, nascuda a Vilassar de Mar l'any 1913 i traspassada a Barcelona l'any 2011, de "can Fleciano". Filla del capità Feliciano Sust Mir i neta del capità i alcalde Jaume Sust Alsina. *Maria Matilde Masriera Ferrés*, nascuda el 1930 a Vilassar de Dalt, néta de l'*americano* Pere Ferrés Carrau, nascut a Vilassar de Mar (1868-1948) de "can Burell" i de l'argentina M. Jesús Basualdo Basualdo,

característiques de singularitat i autenticitat dels indians al nostre poble i proposar instruments de difusió del seu llegat". El resultat un disbarat historiogràfic i un llibre fallit, i no per les dades i el bolcat de informacions fruites de les entrevistes fetes en què participaren i aportaren molta informació moltes persones, entre ells socis del CEV amb familiars amb passat americà, sinó per l'orientació que les periodistes li van donar a la redacció final. Afirmar que Vilassar és un poble indià, que existeix un patrimoni, un llegat indià, o l'existència de nissagues indians, francament... Cal recordar a les periodistes de què foren avisades. Manta vegades se'ls va dir que el terme i el concepte indià no s'havia utilitzat mai i que era aliè a la nostra vila. Però clar, segurament l'encàrrec de la Regidoria era clar... (vegeu introducció del llibre *El Vilassar de mar dels Indians*

que donà informacions sobre el seu avi, també sobre la seva tia *Esperança Masriera Guardiola* vilassarenca nascuda el 1930 i casada a Vilassar de Mar amb l'argentiní descendent de vilassarencs *Jaime Berdaguer Villà*, que retornarà a Vilassar, però que finalment morí a Santiago del Estero, Argentina). Resultats de l'anàlisi dels testimonis. De l'anàlisi de contingut que ha fet el CEV dels diferents relats testimonials de les persones citades fets a partir d'entrevistes de llarga durada, fragments curts sobre experiències viscudes, records sobre els seus pares i avis a Vilassar o Amèrica, indagacions explícites, etc. podem afirmar que el terme que eren denominats els vilassarencs i la seva família que retornaven amb una certa fortuna a la vila després d'un període prolongat a les Amèriques, era sense cap mena de dubte el de *l'americano / els americanos*. I en conseqüència el terme *l'indiano / els indianos* era totalment desconegut a la vila en el període històric de vigència del fenomen.

2.1.3. Posicionament dels historiadors i estudiosos de la vila que han treballat sobre el tema

El CEV com entitat de recerca històrica i de divulgació i defensa del patrimoni ha intentat sempre, ser fidel al llegat històric dels vilassarencs. També en aquest tema de la denominació que els habitants de Vilassar donaven al fenomen que investiguem. En aquest sentit els últims anys ha realitzat diversos Actes Acadèmics en què el tema central o relacionat ha estat el del fenomen dels indianos / americanos a Vilassar de Mar. Els actes realitzats han estat:

-Taula Rodona: *Els Indians a Vilassar, realitat o ficció?* 21 de juny 2013
Participants:-*Joan Giménez*, professor i doctor en Història : "El fenomen de la Indianeria"; context històric. *Alexis Serrano*- arxiver i historiador- "Indians un concepte historiogràfic incert a Vilassar" *Ernest Ortoll*- conservador i museòleg: "Vestigis Indians a Vilassar de Mar?" *Jordi Casanovas*-genealogista i historiador: "Vilassarencs i famílies vilassarenques: indians, comerciants, pilots..."

-Acte acadèmic : *"Les famílies Ferrés i Carrau, 250 anys enllaçant la història de Vilassar de Mar i Amèrica"*. 26 Juny del 2014 -Contextualització històrica: *Alexis Serrano*, historiador.-Conferència: *Jordi Casanovas Berdaguer*, genealogista. -Debat dels participants El CEV va fer una breu contextualització històrica que precedí la conferència de Jordi Casanovas de la Secció Genealògica i posteriorment es va fer la presentació del llibre *"In Vino Veritas"* i es va tastar el "Vino Vilassar" de producció uruguaiana, amb el qual es va fer el tradicional brindis de Festa Major per acabar l'acte.

Acte de presentació del llibre: *"In Vino Veritas. La família Carrau i el vino"*

19 de març 2014 Presentació *Joan Carrau Ramon* (CEV) Conferenciant: *Margarita Carrau Bononi*. Cloenda: *Alexis Serrano Méndez* (CEV)
Acte acadèmic: *De Vilassar de Mar al Río de la Plata Història de la emigración de Catalunya al Uruguay en el siglo XIX. Trayectoria de la familia Ferrés i Carrau* de Gustavo Ferrés Pacheco 19 de juny 2015 Presentació. *Jordi Casanovas Berdaguer* (CEV). Conferenciant: *Gustavo Ferrés Pacheco* (Uruguai) Cloenda: *Alexis Serrano Méndez* (CEV)

Resultats de l'anàlisi dels actes acadèmics del CEV

Les intervencions dels historiadors i genealogistes participants en els quatre actes acadèmics organitzats pel CEV en què de forma específica o relacionada es va tractar sobre l'objecte d'estudi foren gravats en vídeo i per tant estan a l'abast dels interessats. Com a resum podem dir que l'opinió expressada pels historiadors des de la perspectiva etimològica és que el terme pel qual els habitants de Vilassar de Mar usaven per referir-se als seus convilatans retornats d'Amèrica amb fortuna, era la denominació popular *l'americano / els americanos*. En conseqüència el terme indià era aliè als vilassarencs d'època.

Conclusió-resum des de la perspectiva terminològica

Els resultats les anàlisis del rastreig de la bibliografia històrica relacionada amb la nostra vila, dels testimonis dels vilassarencs (història oral), i dels debats acadèmics dels historiadors sobre la qüestió ens porten afirmar que: Els vilassarencs (i possiblement la resta de catalans) que emigraven i la població que restà a la vila i al país, usaven expressions com: "fer l'aventura americana", "fer les Amèriques", "la Carrera d'Amèrica", "viatjar o establir-se a Ultramar", o simplement emigraven a l'Argentina, l'Uruguai, l'Equador o Cuba... Però mai utilitzaven l'expressió fer "la carrera de les Índies" o expressions semblants. Té una certa lògica, per tant, que per denominar un fenomen nou, el dels vilassarencs que retornaven amb fortuna, els nostres avantpassats s'inventessin un terme, que no existia lingüísticament, que necessàriament tingués relació amb el lloc d'on procedia el col·lectiu dels seus convilatans que retornaven, el del *l'americano i els americanos*. I per tant no, el d'*Indià* que desconeixien i no existia, en el sentit que avui se l'hi dóna, en l'imaginari i la cultura quotidiana del poble i del país. Serà a partir de la segona meitat del segle xx i el que portem del segle xxi quan es va introduint el terme indià per part d'alguns historiadors d'aquesta època, segurament fruit de diverses causes (vegeu 2ª

part de l'Informe Hipòtesis de Treball). Amb tot, la majoria dels historiadors que tracten sobre el fenomen prenen la precaució intel·lectual ("es curen en salut") d'usar els termes com a sinònims: "*americanos o indianos*". Podríem dir que expressen una certa inseguretat sobre la qüestió (possiblement són conscients que el terme era "*el d'americà*", però com no hi ha consens acadèmic, usen també el *d'Indià* per la pressió que hem comentat).

2.2. Recerca del CEV des de la perspectiva concepte historiogràfic

La recerca que el CEV ha fet en aquest apartat conceptual historiogràfic s'ha basat en les aportacions documentals escrites dels historiadors contemporanis vilassarencs que van viure el fenomen (Lluís Guardiola Prim) i en les aportacions que els historiadors i estudiosos han fet en els actes acadèmics organitzats pel CEV singularment el debat Taula Rodona: *Els Indians a Vilassar, realitat o ficció?* de 21 de juny 2013, i els altres actes acadèmics i presentacions de llibres relacionats, però també de les aportacions de la ciència de la història i de les ciències auxiliars (filologia, genealogia, economia, etc.).

2. 2. 1. Conclusió-resum des de la perspectiva terminològica

En la recerca s'ha passat revista a nombrosos conceptes historiogràfics, relacionats amb els fenòmens de l'emigració a Amèrica i del retorn dels expatriats i que han estat força estudiats tant des del vessant vilassarenc com català general (el comerç català amb Amèrica; la marina de vela catalana i l'específica vilassarenca; la ruta del Tasall (el triangle Barcelona-Montevideo-Santiago de Cuba-Barcelona); les xarxes comercials i familiars; les cadenes migratòries; el sistema català d'emigració del XIX generalitzable als joves de tota la costa catalana; l'origen de les fortunes; l'esclavisme; la cronologia i la incorporació tardana dels emigrants vilassarencs; els costums i el mode de viure de les comunitats de vilassarencs a l'Argentina, l'Uruguai, l'Equador, Cuba o Nova Orleans; el fenomen l'impacte de la indianeria tèxtil; els motius del retorn dels expatriats i la seva rebuda a la població d'origen; l'absència d'un estil arquitectònic específic "*americà indià*", etc. Però, com dèiem a la introducció d'aquest informe el tema que analitzem s'ha caracteritzat per la manca d'estudi i anàlisi sobre el fenomen en si, és a dir, la manca d'un estudi epistemològic. Sabem molt del que van fer, on van anar, com van viure, etc. a Amèrica, i el que van fer i com es comportaren a la tornada aquests expatriats que retornaren amb fortuna, però la comunitat científica no ha fet un estudi a fons. D'aquí que

no hi hagi per tant un consens generalitzat ni pel que fa a la denominació, ni pel que fa als aspectes historiogràfics del fenomen. Aquesta manca de claredat i precisió terminològica i conceptual ha portat i porta a què el seu ús, sigui objecte de debat i crítica. Per tant no es poden treure conclusions categòriques. No obstant el CEV en el cas que ens ocupa el fenomen a Vilassar de Mar ha posat en relleu notes sobre la qüestió:

Que existien diversos perfils de vilassarencs que emigraren a Ultramar. Així cal destacar que molts dels vilassarencs que van marxar a Amèrica i s'hi van establir i van fer fortuna, mai van retornar al seu poble natal, ja fos, perquè preferiren romandre a Amèrica. Fet pel qual mai van arribar a ser considerats Indians / americans o bé perquè en lloc de retornar a Vilassar de Mar van preferir establir-se a Barcelona i residir en els sumptuosos edificis de nova construcció del barri de l'Eixample de la ciutat. Lloc en el qual tal vegada si feien ostentació de la seva riquesa i participaven dels actes de la gent potentada assistint als espectacles de luxe al Liceu o participant en entitats on l'alta societat hi era representada. No es pot menystenir el fet que molts d'aquells que van marxar a Amèrica no van retornar mai perquè no havien fet fortuna. De fet molts no retornaren al seu lloc d'origen per no passar l'escarni que suposava no haver tingut sort el món dels negocis transoceànics. Als que tornaren sense haver fet fortuna se'ls deia que "havien perdut la maleta a l'estret" fet que volia dir que no havien arribat amb diners procedents d'Amèrica, (és a dir, que havien fracassat).

Que hi ha alguns autors que sense teoritzar-ho, en la pràctica diferencien quatre tipus de perfil dels que van emigrar a Amèrica: a/ Els que van emigrar a Amèrica, s'hi van establir i no van tornar mai més tinguessin èxit o no, b/ Els que van emigrar a Amèrica i van retornar sense diners (popularment "que van perdre la maleta a "l'Estret"), c/ Els denominats "*americanos*", que emigraren a Amèrica i després d'un temps perllongat retornaren, amb una certa fortuna, a la seva població d'origen per viure de renda, i d/ Els denominats "*indians*" que emigraren a Amèrica on feren grans fortunes sovint procedents del tràfic amb esclaus o a partir de l'explotació de persones de raça negra en plantacions com els famosos "ingenios" dedicats a la plantació de canya de sucre. Aquests emigrants retornats al cap d'uns anys per fer ostentació dels molts beneficis que els va reportar l'estada al nou món. La majoria s'establí a Barcelona i participarà en grans negocis immobiliaris (inversions a l'Eixample de BCN), industrials, naviliers i de ferrocarrils). Alguns d'ells són de coneixement públic, Xifré, Vidal Quadres, Güell, Antonio López, Biada, etc. -Que en el cas de la classificació / tipologia sobre el fenomen descrit en el paràgraf anterior

tingués consens suficient, que no el té, tampoc podria ser aplicada a Vilassar de Mar, perquè a la nostra vila no va existir expatriats que retornaren amb grans fortunes d'origen indicat. - Seguint amb el mateix raonament i segons l'opinió dels experts en història de l'art, genealogistes, conservadors de museus, etc. no tindria sustentació historiogràfica a Vilassar de Mar fer afirmacions com: "Els indians a Vilassar de Mar; indians vilassarencs i personatges; El llegat dels indians vilassarencs; el patrimoni indià de Vilassar de Mar, etc.".

Nota: Es pot accedir a l'Informe complet en els annexos del document complet al web del CEV:

Centre d'Estudis Vilassarencs, maig-juny 2016